

A fasizmus új arcáról

VISSZHANG - LXVIII. évfolyam, 12. szám, 2024. március 22.

Téves, hogy Lévai Júlia engem is azok között a tiszteletre méltó szerzők között sorol fel, akik elsőként alkalmazták az orbáni rendszerre a „fasizmus” minősítést (*Hamis a lista, ÉS, 2024/10., márc. 8.*). Mindazokat az igaztalanságokat, melyeket Bartus László és Bauer Tamás fejéhez vág, visszautasítom. E helyen csak annyit, hogy soha nem azt állítottam, hogy az orbáni rendszer fasiszta. A 2012-ben írt és 2014-ben két kiadást megért *A láthatatlan valóság. A fasisztoid mutáció a mai Magyarországon* című könyvemben (Kalligram) és minden azóta írt politikai esszémben a fasizmus/nemzetiszocializmus *alakváltoztatott* formájának megjelenését írtam le, és nem csak Magyarországon. A latin „fasizmus” és „nemzetiszocializmus” megnevezés mai használata megtévesztő, és az emberek nem hiszik el: nincs se Auschwitz, se Dunába lövetés – pedig ma a fasisztoid lényeg megvan ezek nélkül is. És hát vannak választások – ugye! Az eredeti „klasszikus” név elválaszthatatlanul összefonódott a XX. század első felének nyílt, leplezetlenül gyilkos, brutális politikai német, nyilas, olasz stb. diktatórikus rendszereivel és mozgalmával.

A klasszikus változatok 1945-ben olyan történelmi vereséget szenvedtek, hogy azok leplezetlen formáival manapság (talán csak egyelőre) politikailag nem kifizetődő kísérletezni. Ma a fasizmus/nemzetiszocializmus nemzeti változatainak előretörése a demokrácia álarcában valósul meg. A maga idejében a klasszikus formák megjelenését is a demokrácia, a mindenkire kiterjedő szavazati jog tette lehetővé. 30-40 százalék is elég volt a kormányra jutáshoz, és onnan már tovább lehetett lépni. Mára érvényesült a felismerés, hogy meg lehet tartani a demokratikus választási formákat, a demokratikus intézményeket – csak éppen olyan választási rendszereket kell kialakítani, hogy egyetlen párt alakíthasson kormányt, ki kell üresíteni a demokratikus intézményeket, és minden jelentős gazdasági pozícióban a saját embereket kell tulajdonosként helyzetbe hozni. Ezáltal érvényesülhetnek a szélsőjobboldali totális kormányzati formák alapvető mélységi ismertetőjegyei: a vezér, tekintély, erő és kirekesztés elve (bármilyen lehet a célcsoport, olykor változóan), a teljesen megszállt állam, a szakrális legitimitáció igénye, a kizárólagos kormányzás nacionalista – Magyarországon a „hungarista” – mázba öltöztetett szuverenitásformája, melyben minden szembenállás, jöjjön kívülről vagy belülről, a nemzeti önállóság elleni összeesküvésnek és támadásnak minősül. Ezáltal eleve nincs szükség nyílt erőszakra. A folytonos színlelés politikai kultúrája teremődik meg: a hazugság válik igazsággá.

Az ilyen új rendszerekre természetesen ugyanúgy jellemző, hogy autoriterek, hogy populisták, mivel a klasszikus változataik is azok voltak. Ezért lehetséges mind a politikai gondolkodók, mind a lakosság jelentős részének a megtévesztése: nem látják az egykori fasiszta/nemzetiszocialista diktatúra jeleit. Szakértők csak autoriternek vagy populistának írják le, és mert tartalmazznak látszatdemokratikus vonásokat, ebből a nézőpontból hibrid rendszernek is tekintik. Teljes politikai öntévesztés. Ahogy pusztán az, ha maffia-rendszernek tekintik. Ez utóbbi legfeljebb egy látványos szociológiai jellemző. Ha a választók ösztönösen érzékelik is a helyzetet, jelentős részük éppen a közönyt, az alkalmazkodást tartja a legtanácsosabbnak (ha netán eleve nem ott tartanak, hogy „megmondta a tévé”), annyira magabiztosnak és szilárdnak tűnik a rendszer. Hasonlít a folyamat a világjárványokat okozó fertőző betegségek, mint az influenza, viselkedésére. Ha kialakult vele szemben a tömeges immunitás, a betegséghordozók átalakulnak az újrafertőzés érdekében. A mutáns formákat az immunrendszer nem ismeri föl, és nem tud védekezni.

Minden jel szerint a politikai irányzatok esetében is lejátszódhat hasonló folyamat mind a szélsőjobboldaliság, mind a szélsőbaloldaliság esetében. Ezért próbáltam a fasizmus/nemzetiszocializmus

visszatérésének új, a látszatdemokráciával álcázott formáját afféle politikai mutációnak tekinteni, és a „fasisztoid” kifejezéssel megkülönböztetni.

Ez a rejtekező szélsőjobboldali, fasisztoid politikai forma az egész euroatlanti kultúrában kialakulóban van a legkülönbözőbb variánsokban, ahogy a klasszikus formák esetében is volt. Példák sorolhatók Trumptól Le Penen, Salvinin át Kaczyńskiig és Putyinig. Ahogy a könyvemben leírtam, Magyarországon történelmi okokból a legkorábban lett kormányzati forma. Ernst Nolte a fasizmust írta le a maga korában (1963). Ma a visszatérésnek a kora van. Talán még rettenetesebb következményekkel, mert egyelőre szinte leleplezhetetlen.

A kérdések kérdése: miért lett ez megint lehetséges? A magyarázat talán az euroatlanti civilizáció és a kultúra globális, gyorsuló és hatalmas fejlődésében kereshető. A felvilágosodás után a tudomány (beleértve a természet- és a társadalomtudományt egyaránt) elképesztően rövid idő alatt diadalutát járt be. Ahogy a tömegdemokrácia is. Eközben a vallás veszített korábbi szabályozó és értelmező szerepéből. Ennek a műveltségi változásnak a szellemiségét a társadalom jelentős része ilyen rövid idő alatt nem képes követni: kettészakadt a „lemaradókra” és a „lépést tartókra”. Azért idézőjelben, mert nem tudom meghatározását adni e két virtuális tábornak. Kizárólag hipotézis, de talán komolyan lehetne venni, és hozzáértő társadalomkutatók vizsgálhatnák. Nem kizárólag iskolai végzettség, de még – ritkán – nem is feltétlenül a nevelés következménye. És semmiképpen sem kizárólag az anyagi helyzetnek. Nincs róla érdemi tudományos vizsgálat. A szakadék fennállhat a Trump által rajongva szeretett kék gallérosok és értelmiségiek, de kék galléros és kék galléros, értelmiségi és értelmiségi között – sőt egy családon belül, akár testvér és testvér között is. A szélsőjobboldalon az egyik véglet a „lapos Föld”-elmélet és az összeesküvések orrontása, a másik véglet a művelt Trump-, Orbán- stb. támogató – akár tudós vagy művész is.

A demokratikus, általános választójog következtében szükségszerű, hogy a „lemaradók” akkora szavazói bázist alkotnak, melyre építve, egy akár csak kicsit is eltorzított választási rendszerben mindig a fasisztoid kormány győzedelmeskedik. Mintha a demokrácia kimerítette volna történelmi hajtóerejét.

De – ha igaz – minden történelmileg kialakult szakadék kiegyenlítődsre tör. Ahogy a népvándorlás idején a fejlett antik világ és a sztyeppei népek egyre harcosabb világa között is. És évezredek folyamata révén kialakul egy új civilizáció, és vele új kultúra. Azok számára, akik túl fogják tudni élni.

Derűlátó vagyok.